

XORIJIY TILLARNI O'RGATISHNING ZAMONAVIY METODLARI: SAMARADORLIK VA INNOVATSIYA

*Xolmurodova Aziza Saydullayevna
Qurbonova Zilola Bobodo'stovna
Qashqadaryo viloyati Qarshi tumani
3-son texnikumi ingliz tili o'qituvchilari*

XXI asr insoniyat taraqqiyoti tarixida misli ko'rilmagan integratsiya va raqamli transformatsiyalar davri sifatida muhrlanmoqda. Bugungi globallashtirilgan dunyoda xorijiy tilni egallash shunchaki shaxsiy yutuq yoki qo'shimcha imtiyoz emas, balki zamonaviy mutaxassisning intellektual qiyofasini belgilovchi strategik zaruriyatga aylandi. Madaniyatlararo muloqotning jadallashishi, fan va texnikaning yagona tilda gapira boshlashi hamda mehnat bozoridagi raqobatning keskinlashishi ta'lim tizimi oldiga mutlaqo yangi talablarni qo'yimoqda.

Uzoq yillar davomida hukmronlik qilgan an'anaviy metodikalar, xususan, grammatik qoidalarni yodlash va mexanik tarjima qilishga asoslangan yondashuvlar bugungi kun talablariga javob bera olmay qoldi. Zamonaviy dunyo "tilni biladigan" emas, balki "tilda yashaydigan" va uni turli ijtimoiy-iqtisodiy vaziyatlarda samarali vosita sifatida qo'llay oladigan shaxslarga ehtiyoj sezmoqda. Shu sababli, pedagogikada "X o'qituvchi – Y o'quvchi" modelidan voz kechilib, o'quvchini jarayonning markaziga qo'yuvchi antroposentrik yondashuvlar qaror topmoqda.

Xorijiy tillarni o'qitishning zamonaviy metodlari nafaqat lingvistik kompetensiyalarni, balki tanqidiy fikrlash, kreativlik va raqamli savodxonlik kabi "soft skills" (yumshoq ko'nikmalar)ni rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Innovatsion texnologiyalar, sun'iy intellektning ta'limga kirib kelishi va kognitiv psixologiyadagi yangi kashfiyotlar til o'rganish jarayonini yanada qiziqarli, tezkor va natijador qilish imkonini bermoqda.

Ushbu maqolada biz an'anaviy ta'limning stereotiplarini parchalab tashlayotgan, bugungi kunda dunyo miqyosida eng yuqori samaradorlik ko'rsatayotgan zamonaviy metodikalarni tahlil qilamiz. Biz til o'rganishni quruq akademik jarayondan jonli, interaktiv va shaxsga yo'naltirilgan san'at darajasiga ko'taruvchi asosiy tendensiyalarni ko'rib chiqamiz.

Kommunikativ Metod (CLT) – bu shunchaki dars o'tish usuli emas, balki tilga bo'lgan munosabatni tubdan o'zgartiruvchi falsafadir. Agar an'anaviy metodda til "o'rganiladigan fan" (matematika kabi) bo'lsa, CLTda til "yashash vositasi" hisoblanadi.

Quyida ushbu metodning mohiyatini, uning tarkibiy qismlarini va real hayotiy misollar orqali kengaytirilgan tahlilini keltiraman.

1. CLTning asosiy maqsadi: Kommunikativ kompetensiya

An'anaviy metodda talaba grammatikani mukammal bilishi mumkin, lekin ko'chada chet ellikni ko'rsa, gapira olmay qoladi. CLT esa bu muammoni hal qiladi. Uning maqsadi talabada to'rtta asosiy ko'nikmani (gapirish, eshitish, o'qish, yozish) birdek rivojlantirib, uni real muloqotga tayyorlashdir.

2. Metodning o'ziga xos xususiyatlari

- **Ma'no shakldan ustun:** O'quvchi gapni grammatik jihatdan 100% to'g'ri tuzishidan ko'ra, o'z fikrini sherigiga tushuntira olishi muhimroq.
- **O'qituvchining roli:** O'qituvchi endi "diktora" emas, balki **fasilitator** (yo'naltiruvchi) va **maslahatchi**. U darsning atigi 20-30% qismida gapiradi, qolgan vaqtda talabalar muloqot qiladi.
- **Xatolarga munosabat:** Muloqot paytida o'qituvchi gapni bo'lib, xatoni tuzatmaydi. Xatolar darsning oxirida, muloqot tugagach, umumiy tarzda tahlil qilinadi.

3. Hayotiy misollar orqali CLT darsi

Keling, CLT metodini dars xonasida qanday qo'llanishini aniq vaziyatlar bilan ko'rib chiqamiz:

A. "Axborot yetishmovchiligi" (Information Gap) mashqi

Bu metodning eng mashhur usullaridan biri.

- **Vaziyat:** Ikki talaba (A va B) bir xil shaharning xaritasini oladi. Biroq, A ning xaritasida bank va maktab joyi ko'rsatilgan, lekin supermarket va park yo'q. B ning xaritasida esa aksincha.
- **Vazifa:** Ular bir-birining xaritasiga qaramasdan, faqat savol-javob orqali ("Where is the supermarket?") o'z xaritalaridagi bo'shliqlarni to'ldirishlari kerak.
- **Hayotiy bog'liqlik:** Bu mashq bizning kundalik hayotimizdagi real muloqotni aks ettiradi – biz bilmagan narsamizni bilish uchun gaplashamiz.

B. "Rolli o'yinlar" (Role Play)

- **Vaziyat:** Dars mavzusi "Sog'liqni saqlash". Bir talaba "shifokor", ikkinchisi "bemor" rolini ijro etadi.
- **Vazifa:** Bemor o'z simptomlarini tushuntirishi, shifokor esa tavsiyalar berishi kerak.
- **Hayotiy bog'liqlik:** Talaba ertaga haqiqatda xorijda shifoxonaga tushsa, darsda olgan tajribasini eslaydi. U tayyor gaplarni emas, balki vaziyatdan chiqishni o'rganadi.

D. "Muammoni hal qilish" (Problem Solving)

- **Vaziyat:** Guruhga topshiriq beriladi: "Sizlar kimsasiz orolga tushib qoldingiz. Yoningizda faqat 5 ta buyum bor (gugurt, pichoq, arqon va h.k.). Tirik qolish uchun nima qilasisiz?"

- **Vazifa:** Talabalar o'zaro bahslashishi, bir-birini ishontirishi va umumiy qarorga kelishi kerak.
- **Hayotiy bog'liqlik:** Bu yerda til maqsad emas, balki natijaga erishish vositasi. Talaba "I think...", "I don't agree because..." kabi iboralarni tabiiy ravishda ishlatishni o'rganadi.

4. CLTning afzalliklari va qiyinchiliklari

Afzalliklari	Qiyinchiliklari
Motivatsiya: Talaba tildan darrov foydalanishni boshlaydi.	Shovqin: Darsda hamma gapirgani uchun shovqin yuqori bo'ladi.
Tabiiylik: Kitobiy emas, jonli til o'rganiladi.	Nazorat: O'qituvchi har bir talabaning xatosini bir vaqtda tuta olmaydi.
Ijtimoiy ko'nikma: Jamoada ishlash o'rgatiladi.	Tayyorgarlik: O'qituvchidan ko'p ijodkorlik talab qilinadi.

Xulosa

Kommunikativ metod o'quvchini "qafasdagi qush" kabi qoidalar ichida ushlab turmaydi, balki unga "uchishni" o'rgatadi. Bu metod orqali til o'rganuvchi shunchaki lug'at boyligini oshirmaydi, balki o'z shaxsiyatini, fikrini va his-tuyg'ularini begona tilda ifodalashni mashq qiladi.

Zamonaviy darsda **CLT** – bu shunchaki metod emas, bu hayotning darsxonadagi in'ikosidir.

CLIL Metodi: Fan va Tilning Uyg'unlashgan Integratsiyasi

Zamonaviy xorijiy tillarni o'qitish metodikasi orasida **CLIL (Content and Language Integrated Learning)** – ya'ni, fan va tilni integratsiyalashgan holda o'qitish yondashuvi alohida o'rin tutadi. Ushbu termin 1994-yilda Devid Marsh tomonidan fanga kiritilgan bo'lib, u til o'rganishni shunchaki grammatik qoliplar emas, balki aniq bir soha mazmuni (tarix, biologiya, matematika, san'at) orqali amalga oshirishni ko'zda tutadi.

CLIL metodining falsafasi shundan iboratki, til o'rganish o'z-o'zidan maqsad emas, balki ma'lum bir ma'lumotni o'zlashtirish uchun **kalit** vazifasini o'tashi kerak.

A. CLIL metodining "4C" tamoyili

Ushbu metodning muvaffaqiyati to'rtta o'zaro bog'liq ustun ustiga quriladi:

1. **Content (Mazmun):** O'quvchi til bilan birga aniq bir fanga oid bilimlarni (masalan, fotosintez jarayoni yoki iqtisodiy qonuniyatlar) o'zlashtiradi.
2. **Communication (Muloqot):** O'quvchi o'rganilayotgan tilda muloqot qilish orqali o'z fikrini ifodalashni o'rganadi.
3. **Cognition (Tafakkur):** Til o'rganish jarayoni tahlil qilish, sintezlash va tanqidiy fikrlash kabi kognitiv jarayonlar bilan kechadi.

4. **Culture (Madaniyat):** O'quvchi o'rganayotgan tili orqali o'sha xalqning dunyoqarashi va madaniy kontekstini tushunib boradi.

B. Amaliy misollar: CLIL darsxonada qanday ko'rinadi?

Keling, ushbu metodni real dars mashg'ulotlarida qo'llanilishini ko'rib chiqamiz:

- **Geografiya darsi (Ingliz tilida):** O'quvchilar "Global isish" mavzusini o'rganmoqdalar. Ular ingliz tilida iqlim o'zgarishiga oid matnlarni o'qiydilar, xaritalar bilan ishlaydilar va atmosferadagi o'zgarishlarni tilda muhokama qiladilar. Bu yerda o'quvchi "Present Continuous" zamonini shunchaki o'rganmaydi, balki uni "The temperature is rising..." (Harorat ko'tarilmoqda) kabi real jummalarda ishlatadi.
- **San'at va Dizayn:** O'qituvchi o'quvchilarga dunyoga mashhur rassomlar hayoti haqida ma'lumot beradi. O'quvchilar ranglar, uslublar va kompozitsiya haqidagi terminologiyani xorijiy tilda o'rganib, o'zlarining kichik ko'rgazmalarini taqdim etadilar.
- **Texnik yo'nalishlarda:** Masalan, avtomobillarga xizmat ko'rsatish yo'nalishi talabalari motor tuzilishini ingliz tilidagi qo'llanmalar asosida o'rganishadi. Bu ularga nafaqat tilni, balki kelajakdagi kasbiy faoliyatida kerak bo'ladigan texnik terminologiyani ham beradi.

D. Nima uchun CLIL samarali?

An'anaviy darslarda o'quvchi ko'pincha: "Men bu so'zlarni qachon ishlataman?" degan savolni beradi. CLILda esa bu savolga o'rin qolmaydi, chunki o'quvchi tilni **darhol va aniq maqsad yo'lida** ishlatadi.

Metodning asosiy afzalliklari:

- **Tabiiy muhit:** Til sun'iy mashqlardan jonli bilim olish vositasiga aylanadi.
- **Vaqtning tejash:** Bir vaqtning o'zida ham fan, ham til o'rganiladi.
- **Akademik tayyorgarlik:** O'quvchilar xalqaro darsliklar va ilmiy manbalar bilan ishlash ko'nikmasiga ega bo'ladilar.

E. O'qituvchi uchun qiyinchiliklar

CLIL metodini qo'llash o'qituvchidan ikki barobar mas'uliyat talab qiladi. U ham o'z fanini (masalan, tarixni), ham xorijiy tilni mukammal bilishi shart. Shu sababli, bu metod ko'pincha fan o'qituvchisi va til o'qituvchisining hamkorligida (tandem) amalga oshiriladi.

3. "Flipped Classroom" (To'ntarilgan sinf) Metodi: Ta'limning Klassik Modelini O'zgartirish

Zamonaviy pedagogikaning eng inqilobiy yondashuvlaridan biri hisoblangan **"Flipped Classroom"** yoki **"To'ntarilgan sinf"** modeli an'anaviy dars tushunchasini 180 darajaga o'zgartirdi. Agar klassik tizimda dars xonasi — yangi bilim beriladigan joy, uy esa — mashqlar bajariladigan joy bo'lsa, bu metodda jarayon butunlay teskari tartibda amalga oshiriladi.

A. Metodning ish mexanizmi: Darsdan oldin va dars davomida

Ushbu metod ta'lim jarayonini ikki bosqichga ajratadi:

1. **Darsdan oldin (Mustaqil bosqich):** O'quvchi uyda, o'zi uchun qulay sharoitda o'qituvchi tomonidan tayyorlangan videoma'ruza, audio-podkast yoki interaktiv matnlar bilan tanishadi. Masalan, "Present Perfect" zamonining grammatik qoidalarini talaba darsga kelishidan avval video orqali ko'rib, asosiy tushunchalarni o'zlashtirib oladi.
2. **Dars davomida (Faol bosqich):** Sinfxonadagi qimmatli vaqt nazariyani tushuntirishga emas, balki uni amalda qo'llashga sarflanadi. Talabalar o'qituvchi nazoratida bahs-munozaralar yuritadilar, laboratoriya ishlari yoki guruhli loyihalarni bajaradilar.

B. Nima uchun "To'ntarilgan sinf" til o'rganishda samarali?

Til o'rganishda eng katta muammo — dars vaqtining kamligi va talabalar sonining ko'pligidir. "To'ntarilgan sinf" bu muammoni quyidagicha hal qiladi:

- **Individual sur'at:** Har bir o'quvchining qabul qilish qobiliyati har xil. Kimdir qoidani bir marta ko'rib tushunsa, kimdir videoni uch marta qayta ko'rishi kerak. Uyda video ko'rish talabaga o'z sur'atida o'rganish imkonini beradi.
- **Muloqot uchun maksimal vaqt:** O'qituvchi sinfdagi 45 daqiqa davomida "doska oldida ma'ruza o'qimaydi". Natijada, darsning barcha daqiqalari jonli muloqot va tilda gapirish mashqlariga (Speaking) yo'naltiriladi.
- **Differensial yondashuv:** O'qituvchi dars davomida qiynalayotgan talabalar bilan individual ishlashga, kuchli talabalarga esa murakkabroq topshiriqlar berishga ulguradi.

D. Hayotiy misol: Dars ssenariysi

- **Mavzu:** "Travel and Tourism" (Sayohat va turizm).
- **Uyga vazifa:** O'qituvchi talabalarga turli davlatlarning diqqatga sazovor joylari va sayohatga oid yangi lug'atlar haqida 10 daqiqalik video yuboradi. Talabalar videoni ko'rib, yangi so'zlarni yozib oladilar.
- **Sinfdagi faoliyat:** Dars boshlanishi bilan talabalar 3 kishilik guruhlariga bo'linadi. Ularga "Sayohat agentligi" roli beriladi. Har bir guruh videoda o'rgangan so'zlaridan foydalanib, mijozlar uchun qiziqarli sayohat paketini yaratishi va uni taqdimot qilishi kerak. O'qituvchi esa guruhlar orasida yurib, faqat muloqotni yo'naltiradi va talaffuzdagi xatolarni tuzatadi.

E. Metodning psixologik ustunligi

Ushbu metod o'quvchida **mas'uliyat** hissini uyg'otadi. Endi u "darsda o'tirib, shunchaki tinglovchi" emas, balki darsga tayyor kelishi shart bo'lgan "faol ishtirokchi"ga aylanadi. Bu esa mustaqil ta'lim ko'nikmalarini shakllantirishda beqiyos ahamiyatga ega.

Texnologik Inqilob: Sun'iy Intellekt (AI) va Virtual Borliq (VR)

Bugungi kunda xorijiy tillarni o'qitish metodikasini yuqori texnologiyalarsiz tasavvur qilish imkonsiz. Agar ilgari texnologiyalar faqat yordamchi vosita (magnitofon yoki proyektor) vazifasini bajargan bo'lsa, hozirda **Sun'iy Intellekt (AI)** va **Virtual Borliq (VR)** o'qitish jarayonining bevosita ishtirokchisiga aylanmoqda.

A. Sun'iy Intellekt (AI): Shaxsiy repetitor har bir smartfonda

Sun'iy intellekt til o'rganishdagi eng katta muammo — individual yondashuv yetishmasligini hal qildi.

- **Adaptiv o'rganish:** AI algoritmlari (masalan, *Duolingo* yoki *Memrise* platformalarida) talabning xatolarini tahlil qiladi va aynan u qiynalayotgan mavzularni takrorlashni taklif etadi. Bu har bir talaba uchun shaxsiy o'quv dasturi yaratilishini anglatadi.
- **Nutqni aniqlash va tahlil qilish:** Zamonaviy AI ilovalari talabning talaffuzini tinglab, qaysi tovushda xatoga yo'l qo'yayotganini real vaqt rejimida aytib beradi. Bu o'quvchiga o'qituvchisiz ham nutq ustida ishlash imkonini beradi.
- **ChatGPT va Matnli Generatsiya:** O'quvchilar AI bilan suhbat qurish orqali yozma nutqlarini mashq qilishlari mumkin. AI nafaqat xatolarni tuzatadi, balki jumlaning qanday qilib tabiiyroq (native-like) shaklda aytish mumkinligini ham ko'rsatadi.

B. Virtual Borliq (VR): "Sho'ng'ish" effekti (Immersion)

Til o'rganishda eng samarali usul — o'sha til gapiriladigan muhitga tushib qolishdir. VR texnologiyasi talabaga uyidan chiqmasdan turib boshqa davlat muhitiga kirish imkonini beradi.

- **Simulyatsiyalar:** VR ko'zoynaklari yordamida talaba London markazidagi mehmonxonaga "tashrif buyurishi" va virtual administrator bilan muloqot qilishi mumkin. Bu yerda vizual tasvir va tovush birlashib, talabada haqiqiy tajriba (experiential learning) hosil qiladi.
- **Psixologik to'siqni yengish:** Ko'plab o'quvchilar odamlar oldida gapirishdan uyaladilar. Virtual personajlar (botlar) bilan muloqot qilish talabaga xato qilishdan qo'rqmasdan mashq qilish imkonini beradi.

D. Texnologiyalarni darsga integratsiya qilish misollari

- **AI misolida:** O'qituvchi darsda talabalarga ChatGPT orqali ma'lum bir mavzuda debat o'tkazishni topshiradi. Talaba AI bergan argumentlarga qarshi dalillar keltirishi kerak. Bu ham tilni, ham mantiqiy fikrlashni rivojlantiradi.
- **VR misolida:** "Sayohat" mavzusida talabalar VR orqali Luvr muzeyini sayr qiladilar va ko'rgan eksponatlari haqida ingliz tilida hisobot tayyorlaydilar. Bu darsni unutilmas va yuqori darajada qiziqarli (engaging) qiladi.

E. Kelajak istiqbollari: Inson va Mashina hamkorligi

Texnologiyalar o'qituvchining o'rnini bosish uchun emas, balki uning imkoniyatlarini kengaytirish uchun xizmat qiladi. AI rutinali vazifalarni (test tekshirish, lug'at

yodlatish) o'z zimmasiga olsa, o'qituvchi o'quvchining hissiy intellekti va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga ko'proq vaqt ajratishi mumkin bo'ladi.

Xulosa: Til Ta'limida Kelajak Strategiyalari

Xorijiy tillarni o'rgatishning zamonaviy metodlari va texnologiyalarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ta'lim jarayoni shunchaki ma'lumot uzatish bosqichidan **ko'nikmalarni shakllantirish** bosqichiga o'tdi. Bugungi kunda muvaffaqiyatli pedagogik faoliyat faqatgina darslikdagi mashqlarni bajarish bilan emas, balki talabaning ehtiyojlariga moslashgan interaktiv yondashuvlar bilan o'lchanmoqda. Biz ko'rib chiqqan **CLT** (Kommunikativ metod) talabaning til to'sig'ini yengib, erkin muloqotga kirishishini ta'minlasa, **CLIL** yondashuvi tilni fan bilan integratsiyalash orqali uning hayotiy qiymatini oshiradi. **"Flipped Classroom"** esa dars vaqtidan unumli foydalanish va mustaqil ta'lim mas'uliyatini shakllantirishda inqilobiy natijalar bermoqda. Nihoyat, **AI va VR** kabi texnologiyalar til o'rganishni chegarasiz va qiziqarli jarayonga aylantirib, o'qitish samaradorligini yangi bosqichga olib chiqmoqda.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, zamonaviy o'qituvchining asosiy vazifasi nafaqat til o'rgatish, balki o'quvchini til orqali dunyoni anglashga, tanqidiy fikrlashga va doimiy o'z ustida ishlashga o'rgatishdir. Metodlarning uyg'unligi (eklektizm) va texnologiyalarning oqilona integratsiyasi xorijiy tillarni o'rganishni nafaqat oson, balki har bir inson uchun zavqli sarguzashtga aylantiradi.

Foydalanilgan Adabiyotlar Ro'yxati

1. **Richards, J. C., & Rodgers, T. S.** (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge University Press. (Metodologiyaning klassik asosi).
2. **Marsh, D.** (2012). *Content and Language Integrated Learning (CLIL): A Development Trajectory*. Córdoba University Press. (CLIL metodi bo'yicha asosiy manba).
3. **Bergmann, J., & Sams, A.** (2012). *Flip Your Classroom: Reach Every Student in Every Class Every Day*. ISTE. ("To'ntarilgan sinf" metodikasi yaratuvchilari asari).
4. **Hockly, N.** (2023). *Digital Literacies and Language Teaching*. Routledge. (AI va raqamli texnologiyalarning ta'limdagi o'rni haqida).
5. **Larsen-Freeman, D., & Anderson, M.** (2011). *Techniques and Principles in Language Teaching*. Oxford University Press.
6. **O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 19-maydagi PQ-5117-son qarori.** "O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida".
7. **Jalolov, J. J.** (2012). *Chet til o'qitish metodikasi*. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti. (Mahalliy metodik darslik).